

Kilder: Arnt Steen: Med lys og lampe gjennom tidene, 1970

BONDESTAKER, dvs. hjemmelagde lysestaker brukt på gardene 17-1800-tallet og tidligere, har sjeldent noen særlige stiltrekk. Oftest er de konstruert over en grunnform som har fått diverse individuelle særtrekk alt etter hvem som nå hadde laget staken.

En grunnform kunne bli gjenbrukt i det uendelige gjennom flere hundre år. Når en bestemt type er produsert er derfor vanskelig å si noe om. Men som mye annet hadde også stakene en begrenset levetid. Materialene var ofte ikke de beste og slitasjen gjorde sitt. Man regner derfor med at størsteparten av bevarte bondestaker ikke går lenger tilbake enn 1750 og at produksjonen og bruken etter hvert avtar fra 1850, jo mere utbredt lamper med forskjellig type brennstoff ble.

TYPOLOGI. Ofte forekommende typer er stikkerten, klypestaken (LBY0240, VHV0069, 0071, 0081), klemmefjørstaken (LBY0477, VHV0282), bordstaken med tre krumme bein (LBY0281) og en stake der pråsen vikles opp rundt skaftet og i toppen er festet i en tang, slik veken kan klippes etter hvert (LBY0067).

Stikkerten var formet som en pipe med et hode til talglyset vinkelrett på et spisst skaft, som ble stukket inn i veggen.

Klypestaken og klemmefjørstaken blir også kalt fantestaker. Fantestakene kunne brukes til både til tyristikker, talglys og prås, som er en snor av hamp innsмурt i talg.

Klypestaken har to smale, flate jern festet i en liten, rund trefot. Jernene holder lyset på plass. Klemmefjørstaken har en fjør eller klemme festet i et rør der lyset blir satt nedi. Klemmen presser lyset mot rørsiden og holder det på plass. På siden av staken sitter det ofte en krok, slik man kan henge staken på en bøtte eller tønne. Ofte kan lysene reguleres i høyden.

Bordstaken med tre krumme bein og rett skaft er en sengotisk type som har vært i bruk helt opp til i dag.

LYSESTØPINGEN av talglys ble gjort på høsten etter slaktingen. Arbeidet ble utført i ildhuset, som regel de eldre kvinnene. Et spring i «teknologien» skjedde rundt 1800 med en fransk oppfinnelse, der man gikk over til å bruke flettede veker i stedet for å tvinne dem.

Et kuriosum for Gudbrandsdalen er de såkalte velendlys. Etter slaktingen tok man spiserøret fra et dyr, blåste det opp og hengte det til tørk. Seinere satte man en veke ned og fylte på med talg.